A nevelői tevékenység tapasztalatai a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézetben*

„Az őrizetben lévő személyek kezelésének céljai olyanok legyenek, hogy fenntarthassák egészségüket és önbecsülésüket, és – amennyire az ítélet hossza engedi – fejlődjék felelősségérzetük és erősödjenek azok az attitűdjeik és készségeik, amelyek majd segítik őket visszatérni a társadalomba, hogy ott a legnagyobb eséllyel folytassanak törvénytisztelő és önálló életet a szabadon bocsátásuk után."

(Európai Börtönszabályok – Alapelvek 3. pont)

Hozzászólásomban a fenti címhez igazodva mutatom be az irányításom alatt álló intézetekben folyó nevelési tevékenységet.

A Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet és a hozzá tartozó II. sz. egység – amely magában foglalja a Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézetét és az Anya-gyermek Részleget, továbbá a B-C körletrészt –, négy egységet képez, melyben más-más tartalommal folyik a fogvatartottak nevelése, kezelése. Az utóbbi három egység fogvatartottakkal való feltöltése az I. sz. egységből történik.

I. sz. egység

Az I. sz. egység fogvatartotti létszáma magas az optimális elhelyezéshez viszonyítva, így az európai uniós elvárásoknak jelen pillanatban nem teljesen felel meg. A 94 férőhelyre közel 200 fő fogvatartott került elhelyezésre. [2003. augusztusi adatok.] Többségében előzetes felnőtt korúak, kisebb létszámban jogerős elítéltek, fiatalkorúak, előzetes és elzárásos női, elzárásos férfi fogvatartottak. A magas fogvatartotti létszámra csupán 1 fő nevelő és 3 fő szociális segédelőadó biztosított a nevelési feladatok ellátására. Ebből adódóan a nevelői személyzet kiválasztásánál nagy figyelmet fordítottunk a szakmai tudásra, a jó kommunikációs készségre és megjelenésre.

A nevelési folyamat szakaszai közül időrendben első a befogadás. Jelentősége nemcsak abban van, hogy hosszútávon meghatározza a fogvatartott beállítódását a büntetésvégrehajtás intézményével, a végrehajtás képviselőivel szemben, hanem a befogadott kapcsolatrendszerének és ezzel további befolyásolhatóságának iránya és minősége is döntően függ ettől az aktustól.

A fogvatartotti összetételt figyelembe véve az intézet rendkívül heterogén (külföldi állampolgárságúak; emberölés, emberölési kísérlet miatt elítéltek; IV-es biztonsági csoportba soroltak; kábítószeres és egyéb fogvatartottak). Az előzeteseknél a közösségbe helyezésük, egészségügyi ellátásuk, különböző ügyeik jogszabályi keretek közötti intézése fontos szerephez jut a nevelési-kezelési folyamat kialakításában. Kiemelt figyelmet kell szentelnünk azon fogvatartottak esetében, akiknek még nincs ítéletük.

A fogvatartottak közvetlen befogadása első lépcsőben az I. sz. egységben zajlik, kivéve az Anya-gyermek Részleget. A tényleges befogadást egy tájékozódó beszélgetés előzi meg, ez a

* Az írás első a változata – hozzászólásként – a 2003. szeptemberi parancsnoki értekezletre készült.

fogvatartott életkorára, életútjára, családi körülményeire, emberi kapcsolataira, iskolai pályafutására, érdeklődési körére, jelen helyzetére és annak okaira, valamint jövőbeni terveire irányul. Fontos mozzanat, hogy ne csak informálódjunk, hanem információt is nyújtsunk a börtön szabályairól, jogokról, kötelezettségekről, lehetőségekről. A fogvatartott ezen elsődleges felmérés alapján kerül elhelyezésre, illetve nevelési csoportba sorolásra.

A második lépcsőben, befogadói bizottsági üléseken döntünk a fogvatartottak további elhelyezéséről, valamint azon jogerős elítélt fogvatartottak munkába állításáról, akik a felkészítés folyamatában pozitív eredményeket mutattak (korai beilleszkedés, szabályok betartása, aktív részvétel különböző programokban). Az I. sz. egységben a munkába állítás, a dolgozó körletre kerülés jelenti az egyéni nevelési terv újabb célokkal való ütemezésének kezdetét. A későbbiek folyamán azon fogvatartottak esetében, akiknél a kezelési, nevelési eredmények a leghamarabban mutatkoznak, lehetőséget kapnak a II. sz. egység B-C körletrészre történő kihelyezésre.

Az előzetesen letartóztatottak problémáinak, ügyeinek intézése nagy feladatként hárul a nevelőkre, de ez is része a kezelési célokban foglaltaknak. Számukra egyéni nevelési tervet nem készítünk, de 3 havonként időszakos értékelő nevelői foglalkozásokon vesznek részt. Nevelői, szociális előadói irányítással zárkán kívüli programokat, sportfoglalkozásokat, istentiszteleteket szervezünk, továbbá keressük ezek bővítési lehetőségét.

A jogerős elítéltek, az első bűntényesek, valamint a fiatalkorúak esetében egyéni nevelési terv készül, mely személyre szabott és tartalmazza azokat a célokat, eszközöket, melyek segítségével a fogvatartottat fel tudjuk készíteni a társadalomba való visszailleszkedésre, vagy akár a büntetési idején belül egy enyhébb rezsimbe való átkerülésére.

Az egyéni foglalkozások keretében a fogvatartott előadhatja problémáit, ezek megoldására segítséget kérhet. Mentálisan sérültek esetében tájékoztatjuk az intézet pszichológusát, igény szerint a börtönlelkészt, hogy nyújtson segítséget az elítéltnek. A nevelői munka társadalmi beilleszkedést elősegítő folyamatrendszerébe fontos szerepet tölthet be – a szabadulás előkészítésében és az utógondozásban – a Pártfogó Felügyelői Szolgálat.

Az I. sz. egységből szabaduló fogvatartottak esetében a nevelői foglalkozások hatékonysága mérhető, hiszen a befogadástól kezdve a szabadításig meghatároztunk számukra különböző célokat (pl.: az önbecsülés fejlesztése, a családi kapcsolatok rendezése, szabadulás utáni célok kitűzése, önképzés), melyek elérésére való törekvés, a fejlődés a fogvatartás ideje alatt követhető. A nevelési tervek folyamatosan tartalmazzák a fogvatartottak magatartásában érzékelhető változásokat, melyek az időszakos értékelések során kerülnek kiegészítésre, esetleg újabb célok meghatározásával.

II. sz. egység, B–C körlet

A II. sz. egység maradéktalanul megfelel az európai uniós feltételeknek. A fogvatartottak lakószobákban történő egyszemélyes elhelyezése már egy újabb környezeti hatás, mely pozitívan hat az elítéltek közérzetére.

A II. sz. egység C körletrészén börtön és fogház fokozatú elítéltek, B körletrészén EVSZ-es fogvatartottak vannak elhelyezve, létszámuk összesen 59 fő. Az itt elhelyezett fogvatartottak befogadását követően az egyéni nevelési tervek újból kiegészítésre kerülnek olyan célokkal, melyek megkönnyítik a beilleszkedést. A nevelőknek itt lehetőségük nyílik több nevelési eszköz „bevetésére". Ezen eszközök közé sorolható a munka, az oktatás, a sport, illetve a közösség szerepe.

A fogvatartottak többsége lehetőséget kap külső munkahelyen való foglalkoztatásra. Fon-

tos szerephez jut a közösségi összetartás, amit jól példáz az is, hogy a fogvatartottak munkateljesítménye összességében jobb arányt mutat, mint a velük együtt dolgozó civileké. Az elítéltek közösségi életben való részvétele egyre bővül, szakkörök, sport és szellemi vetélkedők, valamint a különböző egyházak istentiszteletei során. Jelenleg 11 szakkör működik nevelői irányítással, ezek közül kiemelném a számítógépes és az angol nyelvi szakkört, melyek már az uniós elvárásokra figyelemmel készítenek föl. Az iskolai tanulmányok folytatása, befejezése fontos szerephez jut a társadalom életében, így a börtönön belül is: ez évben 2 fő érettségi vizsgát tett, míg további 3 fő középiskolába jár.

A C körleten elhelyezett fogvatartottak szabadságvesztésük hátralevő időtartamát, az eltelt idő és az egyén pozitív eredményeinek, erőfeszítéseinek függvényében, enyhébb rezsimben, vagyis a B körleten tölthetik le. Ezen lehetőség olyan motivációs eszköz, mely a társadalomba történő visszailleszkedés hatékonyságát növeli. A gyakoribb hazatávozások alkalmával nemcsak a családi, hanem a társadalmi kapcsolatok is erősödnek. A szabadulás előtti hetekben segítséget nyújtunk a munkahely-teremtésben.

A nevelői munka hatékonysága abban mutatkozik meg, hogy a fogvatartottak megismerése alapján megfelelően és szakszerűen tűzték-e ki a célokat, és rendelték hozzá az eszközöket. E hatékonyságot bizonyítják a magas számú eltávozások (2003. I. féléve során 348 esetben jogszerű intézetelhagyás, ebből 127 esetben eltávozás), jutalmazások, önként vállalt tanulmányok és a jó munkavégzés. Az utóbbit példázza, hogy van olyan fogvatartott, akit jelenlegi munkáltatási helyére munkáltatói szabadulása után is visszavárnak.

Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézete

A II. sz. egység területén belül, elkülönülve helyezkedik el a Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézete, mely jelenleg 20 fő fiatalkorú fogvatartottnak ad otthont, egyszemélyes lakózárkákban. A fiatalkorú fogvatartottak részére, a felnőttektől eltérően, speciális, egyéni nevelési tervet kell készíteni. Cél a fiatalok negatív énképének megváltoztatása, a személyiségfejlődés és stabilizálás, a tudásszint, a felelősségérzet növelése, a társadalmi kapcsolatok és mindezeken keresztül a beilleszkedés segítése.

Legfontosabb eszköz a fogvatartottak oktatása, képzése, szabadidejük hasznos eltöltése. A helyi tanítóképző főiskolával és egy középiskolával együttműködési megállapodást kötöttünk, melynek keretében 7 fő fogvatartott középiskolai tanulmányokat folytat.

A „kinti" életben is fontos, alapvető dolgok elsajátítására, a szabadidő hasznos eltöltésére különböző szakkörök alakultak, melyeket az intézet állományának bármely tagja vezethet. (pl.: háztartási ismeretek, kertgondozás, számítógépes alapismeretek, kézműves, testépítő, könyvtári-irodalmi szakkör). Az a tapasztalatunk, hogy a személyzet bevonása közvetlenebb, oldottabb légkört eredményez, s ennek hatása megmutatkozik a fogvatartott és fogvatartó közötti kommunikációban.

A fiatalkorúak esetében nagy szükség van a folyamatos, állandó elfoglaltság biztosítására. Ennek egyik fontos területe a munkára nevelés – munkával. Az elítéltek sikeres társadalmi beilleszkedésének egyik alapfeltétele, hogy elismerjék a munka társadalmi szükségességét, megszokják a rendszeres és fegyelmezett munkavégzést. A jó magaviseletű, első büntetésüket töltő elítéltek külső munkahelyeken dolgoznak, így nem rekesztődnek ki teljesen a társadalmi életből, melybe nemsokára, remélhetőleg törvénytisztelő állampolgárként kerülnek vissza.

Kiemelten fontosnak tartjuk, hogy amennyiben a 21. életévük után is tölteniük kell szabadságvesztés büntetést, akkor azt a II. sz. egység B–C körletén, a felnőttek között folytathas-

sák, így a nevelői tevékenység folyamatossága is biztosítható, a társadalomba való visszailleszkedésük pedig zökkenőmentes lehet.

A fiatalkorú fogvatartottak személyiségének változásán keresztül lehet legjobban nyomon követni az egyéni foglalkozások hatékonyságát, elsősorban a kezdeti fegyelmezési gondok, beilleszkedési nehézségek csökkenése terén, másodsorban a rendhez, a szabályokhoz való alkalmazkodásban. Az egyéni foglalkozások segítséget nyújtanak abban, hogy a fiatalok többsége szabadulásakor már rendelkezik távlati célokkal, melyek véghezvitelével remény nyílik arra, hogy a társadalom hasznos tagjává váljanak.

Anya-gyermek Részleg

Az Anya-gyermek Részleg a Fiatalkorúak Intézete épületében, ideiglenes jelleggel működik, a számukra kialakítandó új épület-együttes átadásáig. Itt azok a fogvatartott anyák kerülnek gyermekeikkel együttes elhelyezésre, akik a fogvatartásuk ideje alatt szültek. A jelenleg elhelyezhetők létszáma maximum 9 fő.

A fogvatartott anyák gyermekeikkel történő befogadására közvetlenül az Anya-gyermek Részlegben kerül sor. A befogadó beszélgetés alkalmával a nevelő és a védőnő tájékozódik az anya és gyermek családi körülményeiről, az anya előéletéről, s gondoskodik arról, hogy a rendelkezésre álló idő (fogvatartási idő) alatt a legoptimálisabb körülményeket teremtsük meg a reszocializációra.

A fogvatartott anyák életkortól, végrehajtási fokozattól, elkövetett bűncselekménytől függetlenül kapnak elhelyezést e körleten. A kis létszám lehetőséget ad az egyéniesítésre, vagyis minden fogvatartottal külön, személyre szabottan lehet nevelési foglalkozásokat tervezni. A részlegen folyó speciális szakmai program elsősorban az anyával együtt elhelyezett csecsemő gondozását tartja központi fontosságúnak. A fogvatartottakkal való foglalkozások leginkább az anya-szerep elmélyítéséről és a gyermek érzelmi, értelmi szükségleteinek kielégítéséről szólnak. A nevelőn kívül a körleten dolgozó személyzet is segítséget nyújt az elítélt anyáknak abban, hogy a speciális körülményekhez képest minél jobban be tudják tölteni anyaszerepüket.

Kiemelt figyelmet szentelünk arra, hogy az itt elhelyezett gyermekek civil életbe történő kikerülése zökkenőmentesen történjen. Az ide bekerülő anyákkal folytatott egyéni foglalkozások eredményessége megmutatkozik a gyermekükkel való bánásmódjukban, érzelmi kötődésükben, családtagjaikkal való kapcsolattartásukban, továbbá a közösséghez való viszonyulásban.

Összegzés

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a büntetés-végrehajtásban a leghatékonyabbak azok a rendszerek, ahol az elítéltekkel való foglalkozás megfelelően tervezett és egyéniesített, továbbá lehetőség van a nevelési eszközök széles körének alkalmazására. Ezek megvalósítása terén nemcsak a szakképzett nevelők, a személyzet közreműködése szükséges, hanem elengedhetetlen az elhelyezési körülmények európai uniós szintre való emelése, a fogvatartottak oktatását, munkáltatását, szabadidős programjai szervezését segítő és lebonyolító külső szakemberek, pártfogók, karitatív munkát végző aktivisták tevékenysége.

Úgy gondolom, hogy a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, a Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézete, az Anya-gyermek Részleg működése során a fenti célok elérésében nagy sikereket tudhat magáénak.

Tüskę János